

ΑΝΔΡΕΑΣ Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

(1919-1996)

Μια πρώτη προσέγγιση

Η εδραίωση της λαϊκής κυριαρχίας –σημείο αναφοράς της δημοκρατικής λειτουργίας του πολιτεύματος στη σύγχρονη Ελλάδα– αποτέλεσε την αιχμή του δόρατος για τις προοδευτικές πολιτικές δυνάμεις που διεκδίκησαν διαχρονικά την εξουσία. Η δημοκρατική παράταξη (πέρα απ' τις όποιες ιδεολογικές διαφοροποιήσεις) παρέμεινε προσηλωμένη στην περιφρούρηση της κοινοβουλευτικής νομιμότητας και των δημοκρατικών θεσμών.

Ο Ελ. Βενιζέλος εκδιώχτηκε επανειλημμένα από την πρωθυπουργία και αφορίστηκε επειδή αγωνίστηκε να εκσυγχρονίσει την Ελλάδα του Μεσοπολέμου. Την ίδια μοίρα είχαν ο Αλ. Παπαναστασίου, ο Γεώργ. Παπανδρέου (καθώς και άλλοι Δημοκρατικοί) στο μέτρο που τα νήματα των εξωθεσμικών μηχανισμών κινούνταν παραδοσιακά από την αντίπαλη παράταξη και το παλάτι. Αλλά και μετά τον εμφύλιο η παράδοση συνεχίστηκε. Η συντηρητική παράταξη, απύσαστα ουσιαστικά από τους δημοκρατικούς αγώνες και την Εθνική Αντίσταση, βρέθηκε και πάλι στην εξουσία, υπονομεύοντας μεθοδικά την όποια δημοκρατική αλλαγή.

Διαχρονικά μόνο ο Ελ. Βενιζέλος κατόρθωσε να διατηρηθεί στην εξουσία για μεγάλο χρονικό διάστημα χωρίς ωστόσο να του επιτραπεί να καταστήσει τη δημοκρατική παράταξη ρυθμιστικό παράγοντα ή μέτωπο αποτροπής του βιασμού της λαϊκής θέλησης. Ο Αλ. Παπαναστασίου άσκησε την εξουσία για λίγους μήνες ενώ ο Γ. Παπανδρέου –μετά την τραυματική συγκυρία του '44– παρέμεινε στην πρωθυπουργία (προτού ανατραπεί από το παλάτι) για ενάμιση

περίπου χρόνο. Έτσι τα οράματα των δημοκρατικών παρέμειναν ανεκπλήρωτα. Οι πολιτικοί τους αντίπαλοι αποδείχτηκαν αδίσταχτοι, οδηγώντας (χωρίς να το συνειδητοποιήσουν καν) τη χώρα σε μια ακόμη στυγνή δικτατορία.

Αυτή είναι και η σημαντικότερη διαφορά που ξεχωρίζει τον Ανδρέα Παπανδρέου από τους άξιους προκατόχους του: Ότι κατόρθωσε τελικά να ενώσει τη δημοκρατική παράταξη και, το πλέον καθοριστικό, να την εδραιώσει απρόσκοπτα στην εξουσία. Παρά τη λυσσαλέα πολεμική των αντιπάλων, για πρώτη φορά η παράταξη αυτή, που αντιπαρατέθηκε με τη μοναρχία και τον ξένο παράγοντα παραμένοντας προσηλωμένη στη λαϊκή κυριαρχία και στη δημοκρατική νομιμότητα, κυβερνά τον τόπο έπειτα από τέσσερις σχεδόν αλληπάλληλες εκλογικές νίκες (1981, 1985, 1993 και 1996).

Η πραγματικότητα αυτή από μόνη της δικαιώνει ιστορικά το πολιτικό θάρρος, τη δύναμη και την αποτελεσματικότητα του Ανδρέα Παπανδρέου ως ενεργού και όχι θεωρητικού πολιτικού. Ως πολιτικού της δράσης και του αγώνα και όχι του περιθωρίου, της γκρίνιας και του εξωπραγματισμού. Μετά από λαμπρή ακαδημαϊκή σταδιοδρομία –αφού εξαναγκάστηκε να εγκαταλείψει την Ελλάδα λόγω των αριστερών του φρονημάτων επί δικτατορίας Μεταξά– επανέκαμψε στον τόπο του για να προσφέρει τα επιστημονικά του φάτα. Όμως η πρόκληση της πολιτικής τον έταξε τελικά συναγωνιστή στους αγώνες για τον εκδημοκρατισμό. Μετά τον Ανένδοτο αγώνα ως Βουλευτής Αχαΐας, Υπουργός Προεδρίας και Αν. Υπουργός Συντονισμού(1964-1965) τέθηκε στην πρωτοπορία για την υλοποίηση του οράματος με στόχο μια ελεύθερη, αδέσμευτη και κυρίαρχη Ελλάδα. Την Ελλάδα που θα ανήκε αποκλειστικά στους Έλληνες. Ωστόσο το στέμμα, ο ξένος παράγοντας και η αντίδραση ανέτρεψαν με αντιδημοκρατικά μέσα τη λαοπρόβλητη κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου, προετοιμάζοντας μάλιστα την προφυλάκιση του γιου του. Επανάφεραν έτσι την παραεξουσία από το παράθυρο, ώσπου η χούντα να συνθλίψει τα πάντα.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου προηλακίστηκε, καταδιώχτηκε και τελικά φυλακίστηκε από τους συνταγματάρχες. Διέθετε όμως το σθέ-

νος να κλιμακώσει την αντίσταση εναντίον του στρατοκρατικού σκοταδισμού μέσα από τις τάξεις του Π.Α.Κ. (στο Παρίσι, τη Σουηδία και τον Καναδά) συσπειρώνοντας τις δυνάμεις που με πάθος πίστευαν σε μια ελεύθερη, ανεξάρτητη και δημοκρατική Ελλάδα.

Η ίδρυση του ΠΑΣΟΚ το 1974 σηματοδότησε τις νέες επιλογές, την καινούργια σοσιαλιστική προοπτική του δημοκρατικού κινήματος. Η αλλαγή, η νέα Ελλάδα, η λαϊκή κυριαρχία, η εθνική ανεξαρτησία, οι δημοκρατικές διαδικασίες, τ' ανθρώπινα δικαιώματα αποτέλεσαν τους ιδεολογικούς άξονες που, χάριη στη λαϊκή ψήφο, ανήγαγαν το Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα σε φορέα πολιτικής εξουσίας. Οι κοινωνικές δυνάμεις, που είχαν διωχτεί ή περιθωριοποιηθεί στο παρελθόν, αποκαταστάθηκαν πολιτικά. Το κοινωνικοοικονομικό τοπίο μεταβλήθηκε άρδην, οι συνταγματικές ελευθερίες και τα πολιτικά δικαιώματα έγιναν σεβαστά.

Η Ελλάδα υψώθηκε ισότιμη απέναντι στους παλιούς διώκτες της, άρθρωσε θαρραλέο λόγο μέσα στο ΝΑΤΟ και στην ΕΟΚ, υπερασπίστηκε διωκόμενους λαούς, ένωσε την Εθνική Αντίσταση, εκσυγχρόνισε κοινωνικούς θεσμούς, προώθησε την αυτοδιοίκηση και την αποκέντρωση, αναδείχτηκε σε χώρα όλων των Ελλήνων. Μέσα από τη νέα εξουσία της ανέλαβε παράλληλα πρωτοβουλίες για την ειρήνη, για την Ευρώπη των λαών, πρωταγωνίστησε σε ιδεολογικούς αγώνες με κατευθυντήρια δύναμη τον Ανδρέα Παπανδρέου. Το όραμα «**Η Ελλάδα στους Έλληνες**» με όλες τις προεκτάσεις του κατέστη πραγματικότητα. Το σημαντικότερο όμως είναι ότι η Δημοκρατική παράταξη, ενιαία και αταλάντευτη, έλεγχε πια την εξουσία χωρίς επιδοξους αντιπάλους. Προέκλυψε ξεκάθαρα ποιοί ήταν εκείνοι που απαγόρευαν στον ελληνικό λαό να ζήσει δημοκρατικά χωρίς μισαλλοδοξίες.

Επομένως διαπιστώνουμε απτά κοσμοϊστορικές αλλαγές στο ιστορικοπολιτικό τοπίο της σύγχρονης Ελλάδας. Θα ήταν υπερβολή να τις αναγνωρίσουμε καταλογίζοντάς τες στο πολιτικό θάρρος και την αποφασιστικότητα του Ανδρέα Παπανδρέου και των συνεργατών του; Μήπως δεν υπήρξε ο αδιαφιλονίκητος πρωταγωνιστής των πρόσφατων δεκαετιών; Ουσιαστικά μόνος δεν υιοθέτησε τον αγώνα

της μεταβολής του κοινωνικού, πολιτικού και θεσμικού πεδίου; Χάρη στη δική του αυτοπεποίθηση η δημοκρατική παράταξη διεδραμάτισε κυρίαρχο ρόλο.

Η Ιστορία, καθώς επισημαίνω στο επόμενο κείμενό μου, θα αξιολογήσει τη συνολική προσφορά του αδέκαστα και αντικειμενικά. Ωστόσο οι πρόσφατες εμπειρίες δικαιώνουν σε μεγάλο βαθμό τις επιλογές και τη γενικότερη συμβολή του στην ελληνική πολιτική ζωή. Η Ιστορία δεν έπαψε να γοητεύεται από τους ριζοσπάστες μεταρρυθμιστές και τα οράματά τους. Και ένας από αυτούς τους λίγους αναδείχτηκε ο Ανδρέας Παπανδρέου.

Ο ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Η Ιστορία, παραδοσιακά, φαντάζει αμήχανη απέναντι στην απώλεια των σύγχρονων πολιτικών ανδρών που άσκησαν κυρίαρχη εξουσία. Ψύχραιμα μετρά χρόνια, εισδύοντας στις συγκυρίες, για να βαδίσει αδέκαστα προς την τελική αποτίμηση. Χρειάστηκαν δεκαετίες πολλές για την τεκμηριωμένη «καταγραφή» της συνεισφοράς του Καποδίστρια, του Τρικούπη, του Βενιζέλου, του Γ. Παπανδρέου.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου ουδέποτε μεθόδευσε εξυμνητικές βιογραφίες, δεν περιφρούρησε την υστεροφημία του, δεν προχώρησε σε εκμυστηρεύσεις, που σχετιζόνταν με γεγονότα, δυσχέρειες, φίλους και αντιπάλους. Εμπιστεύτηκε τους Ιστορικούς για να τον κρίνουν αποστασιοποιημένοι. Λειτούργησε δημοκρατικά.

Θα απαιτηθεί και πάλι να ολοκληρωθεί ο κύκλος των δεκαετιών για την τελική αποτίμηση της προσφοράς του. Για τους αγώνες της δεκαετίας του '60, την αντίσταση ενάντια στη χούντα των συνταγματαρχών, τη συσπείρωση των ριζοσπαστικών δυνάμεων μετά τη μεταπολίτευση, τη νικηφόρα πορεία της δημοκρατικής παράταξης και την καθοριστική μεταβολή του κοινωνικού και πολιτικού τοπίου της χώρας. Ακόμη, για τη συμβολή του στην αναγνώριση της Εθνικής Αντίστασης, την αποκέντρωση, το θεσμικό εκσυγχρονισμό, την ανακατανομή του εισοδήματος, την κατοχύρωση των δημοκρατικών δια-